

Historični seminar 8

Uredila

Katarina Keber in

Luka Vidmar



Ljubljana 2010

HISTORIČNI SEMINAR 8

Uredniški odbor Katarina Keber, Katarina Šter, Luka Vidmar,
Mojca Žagar Karer

Znanstvena monografija je recenzirana.

Uredila Katarina Keber in Luka Vidmar

Jezikovni pregled

slovenskih delov besedila Luka Vidmar

Prevod in jezikovni pregled

angleških delov besedila DEKS, Luka Vidmar, Nada Grošelj

Oblikovanje in prelom Brane Vidmar

Oblikovalska zasnova Milojka Žalik Huzjan

Založil Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založnika Oto Luthar

Glavni urednik Vojislav Likar

Spletno mesto: <http://hs.zrc-sazu.si/eknjiga/HS8.pdf>

ISBN elektronske izdaje: 978-961-254-216-0

ISBN tiskane izdaje: 978-961-254-215-3

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

930.85(082)

930.1(082)

HISTORIČNI seminar 8 [Elektronski vir] / uredila Katarina Keber in Luka Vidmar. - El. knjiga. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010

ISBN 978-961-254-216-0

1. Keber, Katarina

252226304

© 2010, Založba ZRC, ZRC SAZU

Vse pravice pridržane. Noben del te izdaje ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oz. na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače, brez predhodnega pisnega dovoljenja lastnikov avtorskih pravic (copyrighta).

Prostor in čas pri Polibiju: Nekaj opazanj o časovno-prostorskih razmerjih ob branju odlomka o »vojni brez premirja« (Pol. 1.66–1.88)

GREGOR POBEŽIN*

IZVLEČEK

Pričujoči članek, ki je nastal na podlagi predavanja v okviru »Historičnega seminarja« na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU, polemizira s še vedno precej uveljavljenim mnenjem, da je Polibij »ciklični zgodovinpisec« oz. da zgodovino dojema kot ciklični fenomen nujno ponavljajočih se dogodkov in dejanj. Bistvena zadrega pri obravnavi avtorjevega odnosa do časa izhaja iz nesoglasja med časom kot »naravno« kategorijo in pripovednim časom. Na primeru odlomka 1.66–88 iz Polibijeve *Obče zgodovine* bomo skušali pokazati tudi, da neskladja med »pripovednim časom« in časom kot naravno kategorijo bistveno determinirajo geografski kriteriji.

KLJUČNE BESEDE

Polibij, Tukidid, Herodot, stvarni čas, pripovedni čas, kronologija, prostor

ABSTRACT

This paper, written as a sequel to the lecture presented at the Historical Seminar at the SAZU Scientific Research Center, questions the well-established idea that Polybius viewed history as a cyclic phenomenon – in other words, that certain historical occurrences are bound to happen again. This misconception arises largely from the fact that there is only limited concordance between his work's "natural chronology" or "real time" and narrative time. Analysis of chapters 1.66–88 of Polybius' *Universal History* also shows that discrepancies between these two categories were determined by geographical criteria.

KEY WORDS

Polybius, Thucydides, Herodotus, natural time, narrative time, chronology, space

V Platonovem dialogu z naslovom *Timaj* istoimenski protagonist, pita-gorejski filozof, med drugim razmišlja o času; čas mora biti merljiv s števili (ἀριθμὸς χρόνου). Ta merljivost se manifestira v krožnici »istega« (τὰυτόν) in »drugega« (θᾶτερον);¹ gibanje »istega« je urejeno in enotno, gibanje »drugega« pa je vsota gibanj sedmih krožnic, na katere je Bog – demiurg postavil

* Dr. Gregor Pobežin, Zelena pot 21, 1000 Ljubljana; gregor.pobezin@guest.arnes.si.

¹ Plato 36c.

sonce, luno in pet ostalih planetov.² O času torej Timaj razmišlja predvsem v povezavi s krožnico »drugega«, se pravi s sedmimi krožnicami sedmih nebesnih teles in z njihovim gibanjem po teh krožnicah. Čas, se dejansko izrazi Timaj, je gibanje sonca, lune in planetov.³

To razmišljanje je, tako se zdi, eden pomembnejših »krivcev« za idejo o cikličnem pojmovanju časa pri grških zgodovinarjih: »Tudi nastanek in propad civilizacij bi lahko sledila enakemu splošnemu ritmu. V zvezi s tem sta se tako Platon kakor Aristotel poigravala s privlačno in dramatično domnevo. Vsakih nekaj tisoč let se sonce, luna in planeti vrnejo v iste medsebojne lege in začnejo vnovič slediti istemu sosledju gibanj; podobno morda tudi v frekvenci političnih premen obstajajo določene periode, tako da cikel družbenih sprememb sledi gibanju vesolja. Če je temu tako, je pripomnil Aristotel, je tudi on sam živel že pred padcem Troje kakor tudi po njem; ko se bo namreč končal obrat kolesa usode, bo vnovič prišlo do trojanske vojne – in Troja bo vnovič padla.«⁴

Toda tudi grški filozofi si v pojmovanju časa nikakor niso edini: koncept cikličnega ali spiralnega časa v grški filozofiji ni univerzalen koncept in ravno Aristotelu, ki najbrž ni avtor razmišljanja o nujno ponavljajočem se padcu Troje,⁵ ne moremo pripisati cikličnega pojmovanja časa; tudi pri Aristotelu namreč najdemo jasno izraženo vertikalno pojmovanje časa: »Kakor je gibanje nenehno zaporeden proces, prav tako je nenehno zaporeden (proces) tudi čas ...«⁶ Čas je po Aristotelu merilo kakršnega koli gibanja – vsakega gibanja –, če je to gibanje, ki je zaporedno oz. diferencirano glede na *prej* in *pozneje*. Tako se preteklost in prihodnost jasno razlikujeta med sabo zaradi narave časa kot gibanja od *prej* k *pozneje*: obdobje desetih dni je sicer enako dolgo kakor drugo obdobje desetih dni, vendar se ti dve obdobji razlikujeta v tem, da je bilo eno prej in drugo pozneje.⁷ V določenem smislu se neki čas

² Id. 38c: ἐξ οὖν λόγου καὶ διανοίας θεοῦ τοιαύτης πρὸς χρόνου γένεσιν, ἵνα γεννηθῆ χρόνος, ἥλιος καὶ σελήνη καὶ πέντε ἄλλα ἄστρα, ἐπίκλην ἔχοντα πλανητά, εἰς διορισμὸν καὶ φυλακὴν ἀριθμῶν χρόνου γέγονεν· σώματα δὲ αὐτῶν ἐκάστων ποιήσας ὁ θεὸς ἔθηκεν εἰς τὰς περιφορὰς ἅς ἢ θατέρου περιόδου ἦεν, ἑπτὰ οὖσας ὄντα.

³ Callahan, *Four Views of Time*, str. 20.

⁴ Toulmin, Goodwin, *The Discovery of Time*, str. 45–46: »Even the rise and fall of civilizations might perhaps conform to the same overall rhythm. In this connection, both Aristotle and Plato toyed with an attractive and sweeping hypothesis. Once every few thousand years, the Sun, Moon and planets returned to the same relative positions, and began to follow out again the same sequence of configurations; so perhaps the rhythm of political fortunes also had its own definite period, keeping the recurring cycles of social change in step with the motion of the Heavens. If that were so (Aristotle remarked) then he himself was living before the Fall of Troy quite as much as after it; since, when the wheel of fortune had turned through another cycle, the Trojan War would be re-enacted and Troy would fall again.«

⁵ Razmišljanje o padcu Troje najdemo v nepristnem delu z naslovom »Problemi« (gr. *Problēmata*) v pogl. 17.2, ki so ga sprva pripisovali Aristotelu.

⁶ Arist. 219b10: καὶ ὡσπερ ἡ κίνησις αἰεὶ ἄλλη καὶ ἄλλη, καὶ ὁ χρόνος ...

⁷ Callahan, *Four Views of Time*, str. 66.

sicer res lahko ponovi, kakor denimo pomlad ali poletje,⁸ ker se lahko ponovi tudi neko gibanje. Leta se torej »ponavljajo«, kolikor se ponavlja gibanje sonca – kolikor je to gibanje enako, so si enaka tudi posamezna leta, vendar se med seboj numerično razlikujejo v smislu prej in pozneje, ker je čas merilo gibanja po tem specifičnem kriteriju.⁹

V grški filozofiji torej grški zgodovinopisci niso dobili ustrezne, predvsem pa ne enotne podlage za pojmovanje časa, kar je seveda samo po sebi umevno: grški filozofi so prišli iz različnih šol, iz različnih krajev in so bili dejansko tudi krajevno-civilizacijsko do te mere determinirani ter diverzificirani, da niso mogli ustvariti enotnega pogleda na čas ali pa da so si njihovi pogledi – kakor v primeru Platona in Aristotela – polemično nasprotovali. Posledično tudi zgodovinopisci, ki so ravno tako prišli iz različnih okolij in ki so imeli različno kulturno-civilizacijsko podlago, niso mogli ustvarjati zgodovine kot manifestacije časovnega procesa po povsem enakih kriterijih, tem bolj, če pomislimo, da so se nekateri pisci zavestno odpovedovali praksi predhodnikov. Tako na primer Herodot zavestno prekinja s Hekatajevo zgodovinopisno paradigmo, Tukidid pa pozneje s Herodotovo, ki jo polemično imenuje »logografska«. Če že lahko postavimo teoretično (težko dokazljivo) izhodišče – vsaj za potrebe te razprave –, bi bilo smiselno trditi kvečjemu, da je na Polibija prej kakor katera druga vplivala razmeroma sveža Aristotelova časovna teorija.

V resnici je torej videti, da je ciklično pojmovanje časa v grški historiografiji, kolikor ga sploh kje moremo opažati, bolj kakor kaj drugega »nadgradnja« vektorskega oz. linearnega dojemanja časa,¹⁰ kar se zdi naravno: ljudje svoja izkustva nujno organizirajo v časovno urejenih sekvencah z začetkom, jedrom in koncem, ker jih tako tudi živijo,¹¹ čeprav je seveda res, da (zgodovinopisna) pripoved ni popoln posnetek stvarnosti, ki jo opisuje, in zato ni njen točen opis, temveč predelava.¹² Posledično seveda tudi urejenost začetka, jedra in konca v neki pripovedi morda ne ustreza dejanskemu zaporedju historičnih dogodkov, temveč je posledica umetniške obdelave,¹³ vendar zgolj v dispoziciji teh dogodkov; še vedno mora zgodovinopisna pripoved ohraniti pravo zaporedje teh dogodkov, tudi, če so v pripovednem zaporedju prerazporejena.¹⁴ To zadnje je seveda nujno: v problemsko orientiranem zgodovinopisju – in grško zgodovinopisje je vsaj pri nekaterih zgodovinopiscih dobilo prav ta format – mora avtor neki historični interval definirati časovno in prostorsko, poleg tega pa tudi problemsko, vsaj v zvezi z izbiro specifič-

⁸ Arist. 220b12.

⁹ Callahan, *Four Views of Time*, str. 66.

¹⁰ Marcus, *Time and the Sense of History*, str. 126.

¹¹ Carr, *Getting the Story Straight*, str. 198.

¹² Carr, *Narrative and the Real World*, str. 145.

¹³ Ricoeur, *Temps et récit*, str. 67.

¹⁴ Dray, *Narrative and Historical Realism*, str. 171.

nega predmeta pripovedi; posledično se seveda ne more izogniti določeni meri konceptualne (umetniške) obdelave.¹⁵ Kot tak se nam kaže ravno Polibij, pri katerem se srečamo z zelo intruzivnim pripovedovalcem – razlagalcem ubesedene stvarnosti:¹⁶ »Iz več vzrokov se mi zdi primerno, da se nekoliko zadržim pri opisu te vojne, in sicer tako, da jo v skladu z zasnovo dela predstavim prav na kratko in zgolj v poglavitnih točkah.«¹⁷

Medtem ko je torej mnenje o spiralni oz. cikličnočasovni zgodovino-pisni paradigmi ne le pri Polibiju, temveč tudi pri drugih grških zgodovino-pisnicah, sicer res mogoče utemeljiti na nekaterih njihovih »programskih« noticah, je ob že doslej povedanem nemogoče zagovarjati mnenje, da so npr. Platon, Aristotel in Polibij verjeli, da se bo zgodovina ponavljala v tisočletnih ciklikih.¹⁸

Po mnenju nekaterih naj bi bil že Herodot »ciklični zgodovinar«,¹⁹ vendar je ta trditev povsem nemogoča.²⁰ Herodot piše svojo zgodovino determinirano. Šele njegova revizija po prihodu v Grčijo je pomenila predelavo zgodovine v delo o perzijsko-grškem konfliktu. Ravno opis tega konflikta kot inikatnega dogodka – spopada med svobodnim, grškim svetom in svetom podložnikov orientalskega despota – onemogoča interpretacijo o ciklični zgodovini. O tem govori že Herodotovo videnje minevanja časa, podložnega nevidni sili, ki se zrcali v usodi dveh protagonistov, o katerih govori v epizodi precej apokrifne narave, tj. v epizodi o Krezu in Solonu. »Zgodba« o dveh posameznikih, ki sta si popolnoma nasprotna – eden se boji posledic pretirane *hybris*, drugi pa je dokaz delovanja nevidnih sil v posameznikovem življenju –, v ničemer ne potrjuje cikličnosti zgodovinskega časa. Ravno nasprotno: Herodotova zgodovina bralcu kaže, da je človeški razvoj vseskozi podrejen silam bogov. Pri opredeljevanju Herodotove časovne sistematike nas bega predvsem dejstvo, da zgodovino-pisec historične dogodke včasih podaja v dramatično različnih smereh, bodisi od preteklosti do sedanjosti ali obratno bodisi v sočasnih, paralelno obravnavanih segmentih; vsekakor se zdi povsem verjetna ugotovitev, da je takšna obravnava historičnega gradiva v skladu s pričakovanjem Grkov, da ima zgodovino-pisje določeno sociološko vrednost.²¹

Prav tako je za nas zanimiv Tukidid. Na prvi pogled se zdi smiselno

¹⁵ Furet, *From Narrative History*, str. 271.

¹⁶ Marincola, *Authority and Tradition*, str. 10.

¹⁷ Pol. 1.65.6: ἐπὶ δὲ τὸν πόλεμον τοῦτον ἐπιστήσῃ μὲν ἄξιον διὰ πλείους αἰτίας, ἐπὶ κεφαλαίου δὲ καὶ διὰ βραχέων αὐτοῦ ποιήσασθαι τὴν ἐξήγησιν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν.

¹⁸ Young, *The Sociology of Time*, str. 206.

¹⁹ Reinhadt, *Vermächtnis der Antike*, str. 136: »Im Kreislauf realisiert sich die Koinzidenz des Unsichtbaren mit dem Sichtbaren.«

²⁰ Momigliano, *Time in Ancient Historiography*, str. 11.

²¹ Starr, *Historical and Philosophical Time*, str. 26s.

prav temu zgodovinarju pripisati ciklični historiografski koncept, ker je v eksordiju svojega dela zapisal njegovo namensko vodilo: »Pomanjkanje pravljičnih prvin v mojem delu za poslušalca najbrž ne bo posebej privlačno, a meni bo dovolj, če se bo zdelo koristno tistim, ki bodo hoteli jasno, natančno podobo preteklih dogodkov ali prihodnjih, ki se v skladu s človeško naravo morajo ponoviti v enaki ali podobni obliki.«²² (1.22) Toda nekaj je v Tukididovi dikciji vendar ključnega pomena: izraz κατὰ τὸ ἀνθρώπινον – »glede na človeško naravo«. Podobni dogodki se torej – kakor je glede na človeško naravo tudi pričakovati – lahko ponovijo. Z ničimer pa zgodovinar ne sugerira, da se bo ponovila tudi peloponeška vojna kot taka, vključno z bitkami, govori ipd. Ravno nasprotno: v drugi knjigi ob opisu kuge jasno pove, kakšen je njegov pogled na to zadevo: simptome kuge bo opisal zato, da bi jih pozneje, ko se bo kuga morda ponovila, čim prej prepoznali (2.48). Opisovani historični dogodki so za bralca *exempla* tistega, kar bi se po vsej verjetnosti – ne pa zagotovo – lahko še kdaj v prihodnosti zgodilo.²³

V celoti je na mestu trditev, da je grško in rimsko zgodovino pisje v obravnavi časa prej linearno kakor pa ciklično, čeprav v nasprotju s krščansko zgodovino pisno tradicijo ne kaže proti določenemu definiranemu cilju oz. koncu, vendar pa jasno razlikuje med stvarno preteklostjo, ki je za nami, in neko prihodnostjo pred nami.²⁴ Eksemplaričnost obeh historiografskih tradicij se na vsebinskem nivoju pri mnogih avtorjih pogosto manifestira v izrazitih kronoloških nedoslednostih v skladu z zajemanjem smisla oz. bistva vsakokrat prisotnih zgodovinskih okoliščin.²⁵ Na zunajpripovedni ravni se ta eksemplaričnost manifestira v odkritem ocenjevanju predhodnih zgodovino piscev,²⁶ kar lahko vtis o linearnočasovni paradigmi rimskega in grškega zgodovino pisja kvečjemu utrdi. Poleg vsega tega nikakor ne moremo mimo ugotovitve, da je zgodovinski okvir mnogih zgodovinarjev – sploh pa Tukidida – bistveno prekratek, da bi ga sploh lahko preučevali v smislu linearne oz. ciklične časovne strukture.²⁷

V tem zadnjem oziru je seveda Polibij precej bolj hvaležno izhodišče za postulat cikličnočasovne narave grškega zgodovino pisja, čeprav se zdi, da pri teh intepretacijah manjka pomemben zadržek: dejstvo, da se je Grk kot zgodovinar ukvarjal z rimsko zgodovino in se je kot zgodovino pisec »oblikoval« v rimskem okolju, ne more biti nepomembno.²⁸ Rimski historiografska

²² Thuc. 1.22: καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται· ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αἰθῆς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοιοῦτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνειν αὐτὰ ἀρκούντως ἔξει. (Prev. G. P.)

²³ Starr, *Historical and Philosophical Time*, str. 27.

²⁴ Id., str. 28.

²⁵ Small, *Time in Space*, str. 563.

²⁶ Walbank, *Polemic in Polybius*, str. 1.

²⁷ Momigliano, *Greek Historiography*, str. 8.

²⁸ Marincola, *Authority and Tradition*, str. 192ss.

tradicija izhaja iz popolnoma drugačnih zametkov kakor grška in tudi iz izrazito kroniškega časovnega pojmovanja. Izvirno rimsko zgodovinopisje, ki ga je Polibij uporabljal kot enega temeljnih virov, je analistično – torej linearno.

Interpretacijo, da pripada Polibij cikličnemu historiografskemu principu, omogoča zlasti njegov politični model, ki ga najdemo v okrnjeni 6. knjigi in ki se popularno imenuje *anakyklosis*:

»Najprej samodejno, po naravnem vrstnem redu, nastane monarhija; iz te se potem z izpopolnjevanjem in odpravljanjem pomanjkljivosti razvije kraljevina. Ko se ta sprevrže v svojo sorodno, slabšo obliko, namreč tiranijo, sledi odprava teh dveh sistemov, ki ju nadomesti aristokracija. Ta se zopet po svoji naravi mora sprevreči v oligarhijo, in ko se razsrjeno ljudstvo dvigne proti krivicam vladajočega sloja, se rodi demokracija. Iz te pa mora ob razpuščenosti in brezvladju sčasoma kot zadnja nastati ohlokracija. [...] Le tisti, ki ve, kako nastane vsaka posamezna oblika, bo znal prepoznati tudi njen razvoj, vrhunec, spremembe in zaton – in znal bo oceniti, kdaj, kako in kje bo do tega ciklusa zopet prišlo.«²⁹

Ciklus je jasen in Polibij ga *per partes* tudi razlaga. Vendar pa je celoten odlomek v bistvu zastranitev, katere povezuva s preostalim delom – vsekakor z razlago ustav Rima in Kartagine, ki sledi – ni očitna na prvi pogled. Na splošno bi lahko uveljavljali razlago, da se v določenem trenutku vsi ljudje znajdejo v istih (ustavnih) okoliščinah. Obenem Polibij sam spodbija to razlago s trditvijo: »Ker je Kartagina prej dosegla višek moči in blagostanja, je takrat (v času Hanibala, op. avt.) že začela propadati, medtem ko je Rim, vsaj kar zadeva ustavo, takrat dosegel svoj vrhunec.«³⁰

Problem kroženja ustavnih ureditev je, da se do Polibijevega obdobja ta ciklus še ni na novo začel. Naravnost problematično je tudi stališče, da pomeni mešana oz. kombinirana ustava, ki jo Polibij opaža v Rimu, konec koruptivne deviacije, ki je možna v drugih ustavnih ureditvah, in sicer za daljši čas, če že ne kar za vedno, to pa povsem podre koncept kroženja ustavnih ureditev – in posledično ciklične zgodovine.

Koncept kroženja ustavnih ureditev je zanimiv, ker nam zgodovinarja približa kot politika in ker nam daje vedeti, da se je zgledoval po filozofiji, na

²⁹ Pol. 6.3.7–12: πρώτη μὲν οὖν ἀκατασκευῶς καὶ φυσικῶς συνίσταται μοναρχία, ταύτη δ' ἔπεται καὶ ἐκ ταύτης γεννᾶται μετὰ κατασκευῆς καὶ διορθώσεως βασιλεία. μεταβαλλούσης δὲ ταύτης εἰς τὰ συμφυῆ κακά, λέγω δ' εἰς τυραννίδ', αὐθις ἐκ τῆς τούτων καταλύσεως ἀριστοκρατία φύεται. καὶ μὴν ταύτης εἰς ὀλιγαρχίαν ἐκτραπέισης κατὰ φύσιν, τοῦ δὲ πλείθους ὀργῆ μετελθόντος τὰς τῶν προεστώτων ἀδικίας, γεννᾶται δῆμος. ἐκ δὲ τῆς τούτου πάλιν ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀποπληροῦνται σὺν χρόνῳ ὀχλοκρατία. [...] ὁ γὰρ συνιδῶν ἕκαστον αὐτῶν ὡς φύεται, μόνος ἂν οὗτος δύναιτο συνιδεῖν καὶ τὴν αὔξησιν καὶ τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν μεταβολὴν ἐκάστων καὶ τὸ τέλος, τότε καὶ πῶς καὶ ποῦ καταντήσει πάλιν. (Prev. G. P.)

³⁰ Pol. 6.51.5: καθ' ὅσον γὰρ ἡ Καρχηδονίων πρότερον ἴσχυε καὶ πρότερον εὐτύχει τῆς Ῥωμαίων, κατὰ τοσοῦτον ἡ μὲν Καρχηδῶν ἤδη τότε παρήκμαζεν, ἡ δὲ Ῥώμη μάλιστα τότε εἶχε τὴν ἀκμὴν κατὰ γὰρ τὴν τῆς πολιτείας σύστασιν. (Prev. G. P.)

svojo zgodovino pa je v bistvu sploh ni mogel aplicirati. Zgodovinar Polibij se, če se smemo tako izraziti, pri pisanju zgodovine ni kaj dosti zgledoval po političnem teoretiku Polibiju; njegovo delo v obdelavi historičnega gradiva v ničemer ne kaže na dojemanje zgodovine kot ciklične strukture, prej nasprotno: na to kaže jasno urejena struktura olimpijad (vprašanje je sicer, v kolikšni meri se te strukture drži sam avtor in v kolikšni meri je konsistentna),³¹ ki jo prekinjajo časovni ekskurzi v preteklost, ti pa so izrazito v funkciji razlaganja kontemporalne zgodovine.³² To se vsekakor zdi skladno s postulatoma, da gre za »linearnega zgodovinopisca«, pri katerem je seganje v različna starejša obdobja v funkciji razlage kontemporalne zgodovine.

Dejstvo, da piše Polibij zgodovino rimskega imperija, dela njegovo zgodovino »občo« – Polibij prostorsko tako rekoč ni več omejen, dogodkom pa sledi na geografsko komaj obvladljivem prostoru. Posledično je tudi njegov geografski sistem, če mu smemo tako reči, zapleten in težko dojemljiv, vendar dokaj dosleden. Dogodke je obravnaval tako rekoč »v smeri urinega kazalca«, najprej dogodke v Italiji (skupaj s Sicilijo, Hispanijo in S Afriko), nato je nadaljeval v Grčiji, za tem v Aziji in zaključil z Egiptom. Vendar je to zgolj načelna smer obravnave dogodkov v daljšem časovnem obdobju olimpijade, ki ga avtor pogosto žrtvuje za potrebe razlage historičnih dogajanj. Pomembno izhodišče te razprave je, da nam »Polibijeva geografija« lahko pomaga tudi k dojetanju njegove zgodovinopisne tehnike kot izrazito kavzalne.

Poglejmo na primeru opisa kartažanske vojne z najemniki, ki jo Polibij imenuje »vojna brez premirja« (ἄσπονδον πόλεμον), 241–237 pr. Kr. Gre sicer za opis iz prve knjige, v kateri se je Polibij brez dvoma naslanjal na eksterne vire, tj. na Filina iz Agrigenta in Fabija Piktora. Oba pisca v didaktičnem smislu kritizira v 14. in 15. poglavju prve knjige, kjer jima očita, da se jima je zgodilo »to, kar se zgodi zaljubljenecem« – da so ju namreč pri delu ovirala čustva.

Obnova vojne je takšna. Leta 241 pr. Kr. so Kartažani, ki so jih Rimljani porazili v prvi punski vojni, naleteli na resne težave: zapletli so se v naporno vojno z nekdanjimi najemniki, ki so jih s Sicilije umaknili v Afriko. Najemniki so se začeli upirati zaradi zamud pri plačilu in so zoper Kartažane zanetili upor pri Libijcih. Pod poveljstvom sposobnega Libijca Mathosa in Kampanijca Spendija jim je uspelo celo blokirati samo Kartagino ter ogroziti punsko državo. Kartažanom je šele s pomočjo Rimljanov in po tem, ko so za vrhovnega poveljnika imenovali Hamilkarja, uspelo zadušiti ta krvavi upor.

Polibijev opis je sicer natančen, vendar mu je težko slediti predvsem

³¹ O tem gl. temeljno delo Pédech, *La méthode historique de Polybe*, v zadnjem času pa polemično razpravo Errington, *The Chronology of Polybius' Histories*.

³² Marincola, *Authority and Tradition*, str. 99.

zaradi nejasne oz. »nenaravne« kronologije; opis »vojne brez premirja« je klasičen primer pripovedne kronologije, ki v sosledju sicer ne sledi naravni kronologiji, vendar je v resnici ne poruši. Tu moramo »prišteti« tudi Polibijevo pripombo, da je razumevanje te vojne »nujno, da na podlagi takratnih dogodkov spoznamo in razumemo vzroke, zaradi katerih je prišlo med Rimljani in Kartazani do Hanibalove vojne«. ³³ (1.65)

Problematičen je že natančen kronološki okvir, ki nima ne jasnega začetka ne konca. Kdaj točno je do vojne prišlo? Za ta podatek moramo seči na konec opisa: vojna je trajala »tri leta in kakšne štiri mesece« (τρία μὲν οὖν ἔτη καὶ τέτταράς που μῆνας ἐπολέμησαν οἱ μισθοφόροι πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλεμον), takoj zatem pa so Kartazani Hamilkarja poslali v Hispanijo, kar izvemo šele v drugi knjigi (2.1.5: Καρχηδόνιοι γὰρ ὡς θᾶττον κατεστήσαντο τὰ κατὰ τὴν Λιβύην, εὐθέως Ἀμίλκαν ἐξαπέστειλλον). Hamilkar je tam preživel skoraj devet let (2.1.7: διατρίψας δ' ἐν τοῖς τόποις τούτοις ἔτη σχεδὸν ἑννέα καὶ πολλοὺς μὲν πολέμῳ), umrl pa je deset let pred začetkom druge punske vojne (3.10.7: Ὅτι δ' Ἀμίλκας πλείστα μὲν συνεβάλετο πρὸς τὴν σύστασιν τοῦ δευτέρου πολέμου, καίπερ τετελευτηκῶς ἔτεσι δέκα πρότερον τῆς καταρχῆς αὐτοῦ), tj. v začetku l. 218. Po teh izračunih se je lahko »vojna brez premirja« začela pozno leta 241 (1.65–72).

Kronologija:³⁴

Vsebina	Poglavje	Prizorišče dogajanja	Čas
preliminarni opisi	1.66–69	Sicilija, Kartagina	od poletja 241
upor najemnikov in Libijcev	1.70	Sika, Tunes	pozno 241
zastranitev: vojaške navade Kartazanov, Hanon	1.71–72		
obleganje Hipakritov in Utike	1.73	Utika	
zastranitev: geografski opis Kartagine	1.73.4		
Hanonove neuspešne operacije pri Utiki	1.74	Utika	zgodaj 240
Kartazani aretirajo rimske trgovce – posredovanje Rimljanov	1.83	kart. država	zgodaj 240
Hamilkar izvoljen za generala, bitka pri Bagradu	1.75–76	kart. država	sredi 240
Hamilkar nadaljuje z operacijami; zavezništvo z Narvom, poraz Spendija in Avtarita, ki se rešita z begom	1.77–78	kart. država	konec 240

³³ Pol. 1.65.8: τὸ δὲ μέγιστον, τὰς αἰτίας ἐκ τῶν ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς πεπραγμένων κατανοήσειεν, δι' ἃς ὁ κατ' Ἀνίβαν συνέστη Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πόλεμος. (Prev. G. P.)

³⁴ Prim. Hoyos, Towards a Chronology of the "Truceless War".

Vsebina	Poglavje	Prizorišče dogajanja	Čas
upor najemnikov na Sardiniji	1.79	Sardinija	jesen/zima 240
v času upora Matos, Spendij in Avtarit pod pretvezo (pismo s Sardinije) pokončajo kartažanske ujetnike in poveljnika Geskona (po porazu proti Hamilkarju)*	1.79–80	kart. država	konec 240
Rimljani odklonijo vabilo Sardincev**	1.83	Sardinija, Rim	pomlad 239
neuspešna ekspedicija Kartažanov na Sardinijo (Hanon)	1.79	Sardinija	pomlad 239
združitev Hamilkarjeve in Hanonove vojske, neenotno vodstvo***	1.82	kart. država	zgodaj 239****
uporniki oblegajo Kartagino (1.82), pomoč Sicilije in Rima	1.82–83	Kartagina	poleti 239
Hamilkar in Hanibal pritisneta na oblegovalce Kartagine	1.84	Kartagina	poleti/jeseni 239
uporniki opustijo obleganje Kartagine	1.84	Kartagina	konec 239
Hamilkarjeve operacije v zaledju, poraz upornikov pri Žagi	1.84–85	Libija, Tunes, Kartagina	
poraz Hanibala pri Kartagini	1.85	Kartagina	konec 239/ začetek 238
Hanon in Hamilkar spravljena; poslednji spopad in zmaga Kartažanov	1.86–87		pozno 238
Rimljani z ekspedicijo na Sardinijo sprožijo spor glede otoka	1.88		pomlad 237

* zastranitev: Hamilkarjev odziv na usmrtitve, moralističen vložek (1.81–82)

** v istem času pa zavrnejo tudi Utiko, v kateri vladajo nemiri

*** v istem času: upor Hipakritov in Utičanov, motena oskrba iz Emporija (1.82)

**** osenčena mesta opozarjajo na diskrepanco med časovnim in pripovednim zaporedjem

Kronologijo celotnega opisa bi lahko na prvi pogled označili kot približno in nenatančno, ker pogosto manjkajo jasne geografske smernice; v geografiji odlomka ni nobene natančne topografije, najbolj pomembno pa je to, da so v časovnem smislu povsod uporabljeni približki: *približno v istem času, okoli, okrog ...* Opis je sicer konsistenten in notranje povezan, povsem novo in sveže pa je, da Polibij vsa »tri leta in približno štiri mesece« poveže v

opis brez ene same omembe letnega časa (in olimpijade), kar je v precejšnjem kontrastu s prakso predhodnikov, pa tudi v kontrastu z lastno prakso.

Kar nedvoumno ugotavljamo, je občasno preskakovanje v času naprej in nazaj, ki ne sledi stvarni kronologiji: zlasti je to opazno pri obravnavanju sočasnih dogodkov v začetku leta 239 v kartažanski državi in na Sardiniji. V tem primeru pripovedovalec skače v prostoru, ker obravnava geografsko pogojene informacije, med katerimi skuša vzpostaviti vzročno povezavo. Pomemben kavzalni orientir v pripovedi, ki ne sovпада z naravno kronologijo, so tudi odnosi med Rimom in Kartagino (1.83: Kartažani aretirajo rimske trgovce – posredovanje Rimljanov) v zgodnji fazi vojne.

Odsotnost jasnega kronološkega okvira in časovno-prostorska »cicka-kasta« tehnika jasno kažeta na prizadevanje za čim tesnejšo vzročno povezavo med posameznimi dogodki, za katero mora avtor žrtvovati najprej naravno kronologijo, nato pa še zaključeno prostorsko orientacijo. Vendar omenjeni način za pripoved nima druge posledice kakor to, da je bralec povsem osredotočen na sporočilnost odlomka – razloge za poznejše konflikte med Kartagino in Rimom –, ta pa zelo premočrtno (linearno) vodi od dogodkov v oddaljeni preteklosti k dogodkom v opisovani neposredni preteklosti.

Literatura

- Callahan, John F.: *Four Views of Time in Ancient Philosophy*. Cambridge: Harvard University Press, 1948.
- Carr, David: Getting the Story Straight. Narrative and Historical Knowledge. *The History and Narrative Reader* (ur. Geoffrey Roberts). London, New York: Routledge, 2001, str. 197–208.
- Carr, David: Narrative and the Real World. An Argument for Continuity. *The History and Narrative Reader* (ur. Geoffrey Roberts). London, New York: Routledge, 2001, str. 143–156.
- Dray, William H.: Narrative and Historical Realism. *The History and Narrative Reader* (ur. Geoffrey Roberts). London, New York: Routledge, 2001, str. 157–180.
- Errington, R. Malcolm: The Chronology of Polybius' Histories, Books I and II. *The Journal of Roman Studies*, 57/1, 1967, str. 96–108.
- Furet, Francois: From Narrative History to Problem Oriented History. *The History and Narrative Reader* (ur. Geoffrey Roberts). London, New York: Routledge, 2001, str. 269–280.
- Hoyos, Dexter: Towards a Chronology of the "Truceless War", 241–237 B.C. *Rheinisches Museum für Philologie*, 143, 2000, str. 369–380.
- Marcus, John T.: Time and the Sense of History: West and East. *Comparative Studies in Society and History*, 3/2, 1961, str. 123–139.

- Marincola, John: *Authority and Tradition in Ancient Historiography*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Momigliano, Arnaldo: Time in Ancient Historiography. *History and Theory*, 6 (History and the Concept of Time), 1966, str. 1–23.
- Momigliano, Arnaldo: Greek Historiography. *History and Theory*, 17/1, 1978, str. 1–28.
- Pédech, Paul: *La méthode historique de Polybe*. Paris: Collection d'études anciennes, 1964.
- Reinhadt, Karl: *Vermächtnis der Antike: gesammelte Essays zur Philosophie und Geschichtsschreibung*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1989.
- Ricoeur, Paul: *Temps et récit*, I. Paris: Éditions du Seuil, 1983.
- Small, Jocelyn Penny: Time in Space: Narrative in Classical Art. *The Art Bulletin*, 81/4, 1999, str. 562–575.
- Starr, Chester G.: Historical and Philosophical Time. *History and Theory*, 6 (History and the Concept of Time), 1966, str. 24–35.
- Toulmin, Stephen in June Goodwin: *The Discovery of Time*. Chicago: Chicago University Press, 1977.
- Walbank, Frank W.: Polemic in Polybius. *The Journal of Roman Studies*, 52, 1962, str. 1–12.
- Young, Peter: The Sociology of Time: Histories and Historians in the Cultures of the West and of China. *Leonardo*, 9/3, 1976, str. 205–208.

**Time and Space in Polybius:
Some Observations on the Time-Space Ratio in the Episode
on “The War Without a Truce” (Pol. 1.66–1.88)**

Summary

This paper takes issue with the still-popular theory that Polybius' *Universal History*, much like the works of some other Greek historians, represents a model of “cyclic history.” There are indications that Polybius treated some historical phenomena as cyclic, namely the types of constitutions. However, comparing this theory to the Aristotelian view of time as a distinctly successive phenomenon rather than a cyclic one, and given the fact that Polybius only theorized about a cycle of constitutions that by his time had never repeated itself, gives us adequate grounds to question the theory that Polybius was a “cyclic historian.” Analysis of his record of the “Truceless War” (Pol. 1.66–1.88) between Carthage and its former mercenaries shows that the historian dealt with specific historical material using a “zigzag” technique, which served to point to a causal connection between certain historical facts.

Using this technique, which seems primarily linear, Polybius could thus use this analysis to elucidate later sections of his work.